

kakor tudi za oblikovanje počitniških zaselkov, za smiselno postavitev turističnih stavb, ki so oblikovane po vzoru pastirskih bajt. Podoba je, da je avtor podrobno spremljal celostno podobo življenja na planini, delo in ustvarjalnost pastirjev in pastiric (na primer Kati Turkova z Vrhpolja in Zefa Debevčeva z Vodice). Poleg vsakdanjih skrbi za živino so zmogli in znali izdelovati iz lesa še najrazličnejšo posodo (na primer torilo) pa pinjo za izdelavo masla, dvoonožne in večonožne stole za molžo, cokle, pečatnike, pisave za trniče, pipe, rezbarije, otroške igrače, rezljali so škatlice, svečnike in vse druge potrebščine.

Za geografa je izredno dragocen prispevek *Krajevna imena na prisojni strani Grintovcev* (strani 203–228). V pregled in razmislek nam ponuja več kot 1120 starih krajevnih, zemljepisnih imen, ki že tonejo v pozabo. Imena so zapisana fonetično, z vsemi poudarki in posebnostmi, kakor jih je slišal iz ust domačinov, dobrih poznavalcev sveta pod Grintovcem. Prikazana so v šestih, smiselno zaokroženih območjih. V njihovem bogastvu spoznavamo številne zemljepisne, naravne in druge značilnosti obravnavanih območij, ki jih je človek za potrebe vsakdanjega življenja členil in poimenoval s pristnimi, razločevalnimi in prostorsko zelo nazornimi in preglednimi imeni. Marsikateri njihov pomen je danes postal težko umljiv, saj se je njihov prvobitni namen oziroma pomen porazgubil v starosvetnem spominskem izročilu.

Kopačeva knjiga ponuja v razmislek številne probleme, pojave in posebnosti obravnavanega alpskega sveta v polpreteklem obdobju. Opisi so nazorni in povedni. Z njegovo kleno besedo in zlahtno mislijo, ki sta se bogatili v neposrednem ustvarjalnem stiku z domačini, smo dobili dokumentarno podprt vpogled v razvoj kulturne pokrajine. S pozornim opazovanjem naravnih pojavov odkriva procese, ki bogatijo tudi geografsko misel in njeno terminologijo. Med drugim omenja pojav mravnice, ki predstavlja tanko zeleno meglico, ki ob toplotni inverziji označuje mejo med spodnjim mrzlim in zgornjim toplim zrakom (stran 37). Knjigo je avtor bogato opremil s številnimi lastnimi ilustracijami.

Skratka, knjiga Iveri z Grintovcev je obogatila naše vedenje o tem gorskem svetu in pomeni izziv strokam, ki raziskujejo razvoj in spremembe v pokrajini ter njene bistvene danosti. Gradivo je zbral in uredil France Malešič ob strokovnem sodelovanju Stanka Klinarja. Urednik je predstavil tudi avtorja v prispevku *Drobne umetnine iz čistega veselja* (strani 7–16) in prispeval obširen tolmač manj znanih izrazov in besed (strani 229–238).

Milan Natek

Človek v Alpah

Desetletje (1996–2006) raziskav navzočnosti človeka v slovenskih Alpah

Ljubljana 2006: Inštitut za arheologijo ZRC SAZU in Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU, Založba ZRC, 275 strani, ISBN 961-6568-50-7

Gospodarska in poselitvena problematika gorskih območij slovenskega alpskega sveta sta že od nekdaj privabljali raziskovalce različnih področij k reševanju zapletene problematike. Vselej je stopalo v ospredje vprašanje časovne opredelitve, kdaj so bila pravzaprav naša gorska območja kot neposredna zaledja dolinskih predelov vključena v njihov gospodarski in sploh v preživetveni prostor. Vse do nedavna je prevladovala mnenje, da so bili hribovski in gorski predeli vsaj občasno (sezonsko) obljudeni že v srednjem veku. Novejše raziskave, ki temeljijo na preglednih (sondažnih) terenskih preučevanjih sporočajo, da je človek kot lovec, pastir in rudar vključil gorska alpska območja v svoj pridobitveni gospodarski objem že mnogo prej, v prazgodovinskem obdobju.

Pričujoči zbornik *Človek v Alpah*, ki ga je uredil dr. Tone Cevc, prinaša 18 izvernih prispevkov 15 raziskovalcev, ki z novimi spoznanji dokumentirajo že davno prisotnost človeka v slovenskem visokogorju. V knjigi so zbrani prispevki arheologov iz njihovih osrednjih raziskovalnih in izobraževalnih institucij iz Ljubljane, Gorenjskega in Tolminskega muzeja ter arheologov kot samostojnih raziskovalcev. S posameznimi prispevki so zastopani še arhitekt, strojni inženir in zdravnik, medtem ko je etnolog dr. Tone Cevc kot pobudnik za strnjeni prikaz in objavo desetletnih preučevanj poleg uvoda prispeval še tri razprave.

Vsebina knjige je razdeljena v pet poglavij. V prvem poglavju, Odkrivanje človekove navzočnosti v visokogorju Alp (strani 11–56), so štirje prispevki, ki so jih napisali Janja Horvat, Miran Bremšak in Franc Malešič. V zadnjih desetih letih so odkrili več kot 50 arheoloških najdišč pri nas v Alpah, in sicer iz vseh obdobj, od prazgodovine do antike, do zgodnjega in visokega srednjega veka. Raziskovalci slutijo, da so zgodovinski premiki po dolinah, opazni v pozni antiki, neposredno vplivali na povečano izrabo visokogorskih gospodarskih virov. Na planini Dolga njiva pod Kalškim grebenom so našli tloris poznoantične stavbe.

Drugo poglavje je namenjeno osvetlitvi sledov prisotnosti lovcev v Alpah (strani 57–81) in sta ga s prispevkoma oblikovala Boštjan Odar in Matija Turk. Prvi podaja pregled ledenodobnega lovca v visokogorju in njegova priročna orodja, drugi pa je raziskal sledove planih najdišč mezolitskih lovcev pod Krnom. Odkriti kamniti artefakti sodijo v starejši mezolitik in so zaenkrat najstarejši dokaz o navzočnosti človeka v Zgornjem Posočju.

Tretje poglavje je namenjeno rudarju, nabiranju in kopanju železove rude (strani 85–110). Janez Bizjak prikazuje rudarjenje v visokogorju Julijskih Alp. Največ rude je bilo na Pokljuki, in Rudno polje je dobilo ime po številnih površinskih jamah, kjer so bile gručaste plasti bobovca. Številni viri dokazujejo, da je bil Bohinj središče prazgodovinskega, rimskodobnega in srednjeveškega železarstva v Julijskih Alpah. Dragocena je ugotovitev, da so nekatere današnje planine nastale iz prvotnih rudarskih selišč (Ovčarija, Lipanca, Brdo, Brjanca, Belska planina, Klek, Vodični vrh). Marija Ogrin podaja pregled arheoloških raziskav na območju Bohinja in Blejskega kota. Ugotavlja, da je bila intenzivnejša poselitev Bohinja povezana z ležišči železove rude in da njeni začetki segajo v starejšo železno dobo. Arheološka najdišča v vzhodnih Julijskih Alpah so bila odkrita na visokih planinah, na naravnih travnatih površinah nad gozdno mejo in so bila zelo primerna za pašo.

Četrto poglavje z naslovom Pastir je tudi najboljše (strani 111–258). Zajema devet prispevkov sedmih avtorjev. Tone Cevc je napisal tri razprave, in sicer etnološki pogled na arheološke dokaze o pašništvu v alpskem visokogorju. Ugotavlja, da najdbe dokazujejo rabo planin v rimskem času. Manj podprte z arheološkimi najdbami pa so domneve o visokogorskem pašništvu v prazgodovinskih obdobjih. Na podlagi ugotovljenih kulturnih (posvečenih) mest prikazuje verovanje oziroma večplastnost človekove duhovne kulture. Timotej Knific piše o železnih zvoncih v Kamniško-Savinjskih Alpah. Njihova raba je bila namenjena živini na paši; najdeni primerki so iz poznoantičnega ali zgodnjerednjeveškega obdobja. Andrej Pleterski je raziskal zgodnjerednjeveško poselitev Na Bleku pod planinskim domom na Krvavcu. Prvi izsledki preučitve naselbine kažejo na sledove staroselskih Vlahov, ki so se v hribe zatekli pred nevarnostmi. Selišče so opustili v 10. stoletju. Toponim Na Bleku pomeni »krpa zemlje«; najverjetneje je bil blek njivica v obdelavi v času, ko so bili ob njem domovi.

Analizo hišne lončenine na Krvavcu podaja Luka Peršič in ugotavlja, da so bili najdeni primerki posodja namenjeni gospodinjstvu (vrč, posoda s pekvo, ki je služila za peko kruha na odprtem ognjišču). Katarina Predovnik je preučila srednjeveško in novoveško lončenino na planinah v Kamniško-Savinjskih Alpah. Najstarejše keramično posodje je bilo odkrito na Veliki planini. Poleg loncev in vrčev so pastirji uporabljali še skleda in latvice za kisanje mleka. Odkrito lončeno posodje omogoča sklepati, kdaj so bile posamezne planine v rabi, ali so na njih pasli mlečno živino in kdaj so na posamezni planini pričeli sirariti. Janja Železnikar piše o arheološkem odkritju ovalne pastirske bajte na Veliki planini. Izkopavanja v poletju leta 1999 so dala nekaj oprijemljivih dokazov. Na osnovi tipov najdenega posodja avtorica postavlja začetke graditve pastirske bajte v 16. stoletje. Benjamin Štular je raziskal blejske planine v srednjem veku, ki so bile raztresene po Jelovici in Pokljuki. Skoraj dve tretjini je bilo izkrčenih planin, druge (pet po številu) so naravne planine, ki so tudi starejše in praviloma ležijo nad gozdno mejo, na stiku med gozdom in travnatimi površinami. Tone Cevc se sprašuje, kdaj so začeli v planinah sirariti. Odkritje pastirske bajte na planini Dolga njiva pod Kalškim grebenom postavlja domnevo, da so morda tam sirarili že v antiki. Trdnejši dokazi o sirarjenju na naših planinah izvirajo iz 13. in 14. stoletja. V srednjem veku so na večini planin predelovali mleko v kisl sir, kar se je ohranilo na Veliki planini vse do danes.

V petem poglavju, Kulturna dediščina, objavlja Andreja Breznik, arheologinja z Narodnega muzeja v Ljubljani, razpravo Kulturna dediščina alpskih planin, ki ji je dala podnaslov Primer arheološkega

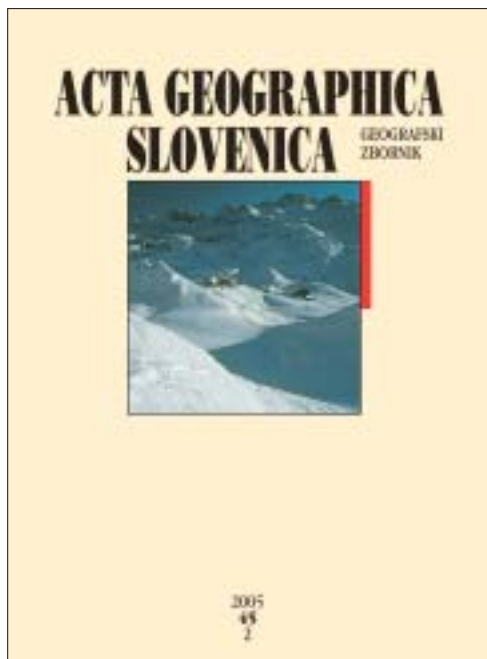
parka na Krvavcu. Dosedanja uspešna arheološka preučevanja so prinesla bogate izsledke o srednjeveški obljudenosti Krvavca in z rekonstrukcijo omogočajo nazorno predstavitev nekdanjega okolja. Arheološki park je arheološko zaščiteno območje, dopolnjeno s prvimi krajinske arhitekture, kjer so na prostem predstavljene arheološke ostaline na mestu odkritja.

Knjiga z dragocenimi in izvirnimi prispevki je obogatila naša dosedanja znanja in vedenja o gospodarskem in siceršnjem pomenu našega gorskega sveta vse od pradžine do novega veka. Razprave nudijo tudi geografiji številne vzpodbude za razmislek o razvoju prikazanih območij in predelov, kakor tudi izziv za poglobljeno preučevanje visokogorskega sveta, kjer najrazličnejše človekove posege omejujejo številne naravne ovire in omejitve. Razprave so opremljene s potrebnim znanstvenim aparatom, preglednimi in nazornimi risbami, skicami, diagrami, kartogrami in fotografijami ter s krajšimi povzetki, ki jih je v nemščino prevedla Marija Javor Briški. Jezikovni pregled je opravila Ingrid Slavec Gradišnik. Knjigo je opremil Janez Suhadolc, oblikovala pa Milojka Žalik Huzjan. Raziskave in izid zbornika so podprli: slovenski odbor mednarodnega projekta »Železna pot – *Iron Route*« v okviru Interreg IIIb projekta za območje Alp, Občina Kamnik, »Vernar Consulting« z Bleda, Calcit iz Stahovice in Terme Snovik iz Tuhinjske doline.

Milan Natek

Acta geographica Slovenica/Geografski zbornik 45-2

Ljubljana 2005: Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, Založba ZRC, sozaložnik SAZU, 132 strani, ISSN 1581-6613

V drugem zvezku 45. letnika revije *Acta geographica Slovenica/Geografski zbornik* so objavljeni nekateri prispevki, ki z vsebinsko zasnovano kažejo na novo, razširjeno in poglobljeno področje geografskih raziskovanj. Geografija kot aktualna prostorska znanstvena disciplina s sistematičnim preučevanjem sodobnih naravnih in socialno-gospodarskih pojavov in procesov širi razpon temeljnih spoznanj, ki